

Моє дитинство закінчилося одного звичайного дня на початку літа 1991 року. Було спекотно, і дорослі вже від раннього ранку прикликали пообідню негодую; а ми, діти, чудувалися, як це так вони – ті, що навіть не мають городів із помідорами й кабачками тут, у Шияні*, – прагнуть зливи в розпал купального сезону. Наш світ тоді істотно відрізнявся від світу наших батьків, і дорослі переважно були істотами з іншої планети, яких ми помічали тільки тоді, коли ті не мали рук або ніг, відпускали волосся чи бороду до підлоги, або якщо вбиралися, як індіанці, чи мали татування на всю спину, чи такі біцепси, як у Рембо в першій, другій і третій частинах.

Того розпеченого ранку ми вирушили на спостереження за одним із таких цікавих дорослих. Марію й Сініша не могли повірити, що я досі не бачив типа із червоним набряком на обличчі. Щодо набряку дехто твердив, буцім це просто величезна пухлина в мозку, інші ж були переконані, що це від булімії, якоїсь нової хвороби, про яку вже

* Шияна – один із міських кварталів Пули (Хорватія), рекреаційна зона, звана, зокрема, через однойменний ліс, або ж Кайзервальд (*тут і далі* – примітки перекладачки).

розповідали на телебаченні, і яка начебто, так казав Сініша, з часом перетворює людську голову на величезний червоний чиряк. Маріо переконував, що типа з чиряком бачили вже всі, окрім мене, а Сініша тим часом одну за одною перелічував пригоди з тим типом у головній ролі. Так, наприклад, на Відіковаці^{*}, за словами найзнанішого пульського пліткаря, якась шокована німецька туристка як почала відступати від нього, то так і задкувала аж до свого готелю на Веруделі^{**}, а одна італійська пара сповістила про його існування поліцію та італійське посольство в Белграді. Обое, і Маріо, і Сініша, переконували, що я мушу побачити цього чоловіка, бо в нього нормальна тільки половина голови, а друга половина спухла і така червона, як розрізаний кавун або баскетбольний м'яч.

Довго вмовляти мене не довелося, й невдовзі ми разом крокували повз крамницю до робітничого гуртожитку на протилежному боці вулиці Вітезича. У тій до смерті нудній білій прямокутній будівлі, окрім типа з пухлиною, мешкали переважно робітники з «Уляника»^{***}, що після напруженого дня на верфі надвечір мирно сиділи біля входу, помаленьку цмулили своє нікшицьке й сараєвське пиво й пережувували звичні боснійські теми. Вони жили у своєму світі, паралельному до нашого і для нас майже невидимому, хоч були тут, зовсім поруч із нами. Спілкувалися переважно між собою, а вечорами збиралися в залі робітничого гуртожитку й дивилися вечірні новини, трансляції футбольних матчів чи якісь вітчизняні серіали.

* **Відіковац** – також Монте Парадізо, за назвою австрійської фортеці, – пагорб над містом і один із кварталів Пули.

** **Верудела** – туристичний присілок Пули, півострієв з однойменним фортом, одним із низки австрійських укріплень.

*** **«Уляник»** – суднобудівний завод у Пулі, заснований 1856 року, один із найстаріших у галузі.

Удень же, як пояснили дорогою мої добре поінформовані друзі, перед телевизором зазвичай зависав тип із пухлиною, що з самого ранку нерухомо переглядав програми загребського телебачення, усе підряд – від «Смоговців»^{*} до документальних передач, підібраних легендарним Джелло Хаджиселімовичем^{**}. Кажуть, – розповідав Сініша, – що його співмешканці давно вже зібрали грошей, купили малий портативний телевизор і підключили в його кімнаті, але він і далі щодня зависає там, у загальному залі, хоча й ніколи ні з ким не розмовляє. Маріо ще додав, мовляв, раніше зварювальник Ваха щодесять хвилин перемикав програму, але той тип ніяк не реагував, наче йому однаковісінько, що дивитися.

Під супровід таких історій я прибув до входу в робітничий гуртожиток із великими очікуваннями, майже такими ж великими, як тоді, коли ми в переддень першої вистави попрямували до циркового шатра біля стадіону ФК «Істрія», щоб потайці подивитися на репетиції циркачів; а тоді, перш ніж встигли доплазувати у високій траві до шатра й зазирнути усередину, нас перелякала мала вересклива циганочка, і ми, троє дорослих хлопців, стрімголов утекли від тієї дрібної чорної істоти, і бігли аж до самої Паттінаджі^{***}.

Але того дня в робітничому гуртожитку ми не могли нарадитися на ситуацію більш відмінну від того, що очі-

* **«Смоговці»** – хорватський комедійно-драматичний серіал, присвячений перипетіям життя загребської родини Врагел.

** **Джелло Хаджиселімович** – найзнаменитіший телередактор Хорватії, який 38 років пропрацював на каналі ХРТ, відбираючи для нього документальні фільми. Його ім'я стало своєрідним брендом, а фраза «підібрав Джелло Хаджиселімович», якою зазвичай закінчувалися документальні програми, увійшла у сленг як синонім знаку якості.

*** **Паттінаджа** – спортивно-рекреаційний центр, що з'явився у Пулі наприкінці 19 століття, спершу як роляковий каток.

кували застати. Замість гостити тільки самотнього типа з пухлиною на голові, малий зал для телеперегляду був напханий, як сірникова коробка, і всі витріщалися в телевізор, по якому, – принаймні так здавалося, – крутили новини. Атмосфера була схожа на оту торішню, коли робітників після другого гола Піксі в незабутньому чвертьфінальному матчі Югославії проти Іспанії охопила така ейфорія, аж заспокоювати їх довелося поліції, а Рамо забрала швидка, бо його вдарило струмом, коли він вицілював телевізор і антену.

За рік потому Сініша, Маріо і я, шукаючи в натовпі глядачів полуденного випуску новин «людину-кавуна», зненацька здивовано збагнули, що за Соціалістичну Федеративну Республіку Югославія вболіває ще менша частина зібрання, ніж торік. Цією справою, здала було видно, неофіційно заправляв Міло Лола Рибар^{*}, який щодня вихляв гальбу або й дві пива, і тепер голосніше за всіх волав, мовляв, «кому нахер впала» Югославія, коли вже торік відсмоктала усташам із Аргентини, і що йому тепер взагалі до неї байдуже. Біля нього, зовсім поруч із телевізором, стояв Малий Мірсо, шістнадцятирічний хлопець, що мав лице доросліше, ніж у Бати Живоновича^{**}, і поведився відповідно, він попереджав усіх присутніх, що тепер настав край засмаганням, феррагості^{***} й феєрверкам в Арени^{****}, але не

* Алуюія на Івана Рибара, відомого також як Іво Лола – народженого в Загребі партизана, народного героя Югославії.

** Велимир «Бата» Живонович (1933-2016) – югославський актор, зірка партизанських фільмів, мегапопулярний завдяки ролі Вальтера в культовій стрічці «Вальтер захищає Сараєво».

*** Феррагоста (від італ. Ferragosto) – свято Успіння Богородиці, або ж Вознесіння, 15 серпня. Завершує цикл польових робіт, поєднує традиції християнства та язичництва.

**** Арена – римський амфітеатр у Пулі, єдинок з уцілілих античних арен, що має чотири башти і всі чотири римські архітектурні ордери.

пояснював, чому. Тут, у залі робітничого гуртожитку, зібралася незлецька компанія крикунів-аматорів, що їхніх голів ми не спромоглися розібрати, хоч варто було глянути на їхні розпашілі обличчя – і ставало ясно, що вони роблять усе можливе, аби донести свою думку.

При самому вході, де ми зупинилися через штовханину, стояв знаменитий пульський кінооператор Цера. Своїх «малих сусідків», як він нас називав, чоловік задарма пропускав на вечірні сеанси в кінотеатрі «Белград». У той час зала переважно була порожня, бо вся Пула знала, що після восьмої Цера зазвичай «плутає бобіни», і тоді крутить фільми від середини або з кінця до початку. Та за всієї своєї любові до істрійських брендів, він був одним із найлюбезніших людей, яких я знав, тож і того дня, коли збагнув, що ми не розуміємо, що відбувається, зразу ж повернувся до нас і сказав: «Словенці можуть їхати купатися у Люксембург, якщо не люблять Югославію».

Було очевидно, що Церині бобіни перемішалися того дня значно раніше, ніж зазвичай, тож ми і далі зачудовано дивилися в такий загіпнотизований новинами натовп перед собою. Ми жили в переконанні, що навіть телекалендар цікавіший за новини, тому й не розуміли нічого з того, про що йшлося. Сініша і Маріо одразу запропонували забиратися, і вже рушили назад до нашого будинку, та я все одно хотів пошукати типа з пухлиною на голові, тому заглибився в залу і поглядом пробігся натовпом дедалі балакучіших телеглядачів. А тоді, замість «чоловіка-кавуна», крізь скляну стіну на іншому кінці зали побачив не абикого, а свого батька, який поволі простував у напрямку дому повз робітничий гуртожиток.

Мій тато дорогою з роботи зазвичай хоч на кілька хвилин зупинявся в гуртожитку, випивав пиво, дізнавався

денні новини й коментував їх, переважно в розмові з Малим Мірсо, що був його улюбленцем. Але того дня, коли Мірсо стояв на столі поруч із телевізором і з великим запалом пояснював натовпу слухачів, що настають «часи, коли порозумнішають і найбільші дурні», батько, глибоко замислений, ішов своєю дорогою, ані на хвилину не озираючись на те, що відбувалося за якихось кілька метрів од нього.

Я спробував пробитися крізь натовп і перехопити його біля входу на тому боці будівлі, але швидко зрозумів, що, штовхаючись із людьми, які кричать і махають руками, тільки випробуюю долю, й легко можу дістати «робітничого» стусана. Тому я врешті повернув назад і вирішив перестріти батька біля магазину. Як встиг побачити, він волік ноги незвично повільно, тому не особливо боявся, що ми розминемося.

Погляд його був порожній, наче у сліпого, і коли я став під магазином, спостерігаючи, як батько наближається, здалося, що він міг б пройти і повз мене, як щойно пройшов повз натовп у робітничому гуртожитку. «Пройшов, як повз турецький цвинтар», – сказала б тітка Еніса. Однак батько таки зупинився й обійняв мене так міцно, що я ледве міг дихати, а під уніформою відчував накачаний солдатський прес, який він радо демонстрував, бродячи по мілководдю у Гортановій бухті^{*}. Мама і я часто підколювали батька за нерішучість, з якою він занурювався у воду, а він вішав нам на вуха історію про температурну різницю води і повітря, й про те, що це нездорово – одразу стрибати в море. Мій тато ніколи не випивав на службі, і безліч разів я слухав, як він каже, що це тільки в Югославії в робочий час випивається більше, ніж у післяробочий, і що це дочасно заже- не державу в могилу; але тепер, коли він своїми сильними

* Гортанова бухта – один із місць пляжів Пули.

руками так міцно притискав мене до себе, я цілком серйозно подумав, що він п'яний.

Нарешті батько відпустив мене, але тільки для того, щоб наступної хвилини ще міцніше схопити за руки й потягнути до себе – а потім задивився на мене, як безумець, і після тривалого вдивляння запитав, чи не хочу я піти з ним на ринок по Хі-Мена^{*}, через що я подумав, що він і справді збожеволів.

Така пропозиція могла означати лише одне: сталося щось жахливе. Пластикові фігурки героїв улюблених мультфільмів були моїми найдорожчими іграшками, але мама їх суворо забороняла, бо вдома я мав уже трьох персонажів, Хі-Мена, Скелета і Тілу, і вона вважала, що цього цілком досить. Вона твердила, що фігурки задорогі, і що я все одно з ними не бавлюся, бо вже занадто дорослий для такого. Казала також, що хочу я їх лише тому, що розбещений, і тим часом дивилася на батька своїм особливим поглядом, а він удавав, ніби не має жодної гадки, про що йдеться.

* * *

Мовчки ми прямували до ринку, а тато вже не зупинявся через кожні кілька метрів, щоб із кимось квапливо привітатися, як робив зазвичай; традиційно це закінчувалося тим, що я ніс додому пакети з продуктами із базару, а він до пізнього вечора перехиляв «швиденьку» чарку із Влатком або Матом. А тоді увечері п'яний обіймав маму, яка ображено видиралася, повторюючи, що весь наступний місяць він може обійматися хіба зі своїми п'яндигами.

* Хі-Мен – персонаж мультсеріалу «Хі-Мен і володарі Всесвіту», що випускався студією Filmation у 1983–85 рр. на основі серії іграшок Mafel «Володарі Всесвіту».